

Optimistisch of somber? Opperrabbijn Binyomin Jacobs laat zich niet uit in zulke termen. „Ik ben alert. Ik zie een toenemend antisemitisme in de samenleving, maar ik peins er niet over om Nederland te verlaten.”

TEKST MAARTEN PENNEWAARD
FOTO MARNIX SCHMIDT

Wordt komende donderdag een mooie dag, als hij in Leeuwarden de onthulling bijwoont van het namenmonument voor de 544 in de oorlog omgebrachte Joden uit de stad?

Mooi? Feestelijk? Woorden waar hij niets mee kan. „Het is een tragedie, er is niets feestelijks aan zo'n monument. De aanleiding van de onthulling is immers een drama”, zegt opperrabbijn Binyomin Jacobs (72). Nou ja, vooruit: „Dát het monument er nu komt, is goed.”

Hij ontvangt thuis, in zijn woning in Amersfoort, waar hij al 47 jaar woont. De doorzoonkamer is zijn kantoor. Een gigantische boekenkast van voor tot achter, en meer boeken op andere plekken. „Ik ben mijn huiskamer kwijtgeraakt”, zegt zijn vrouw met een glimlach. „Boven staan nóg meer boeken...”

Jacobs is het gezicht van Joods Nederland. Sinds 1985 vervult hij de functie van opperrabbijn. Hij reist stad en land af, geeft lezingen, voert overleg. En wordt gebeld, veel gebeld. Tijdens het interview gaat geregeld de telefoon en hij beantwoordt iedereen rustig. Hij is een baken waar de Joodse gemeenschap op koerst.

Leeuwarden kent hij goed, in de jaren tachtig gaf hij er les op de Joodse school die toen bestond. Donderdag wordt bij de plek waar de school was gevestigd het namenmonument onthuld. Scholieren die onderzoek deden naar de levens van een aantal weggevoerde Joden zijn ook betrokken bij de plechtigheid, net als burgemeester Sybrand Buma.

„Ik heb Friese roots”, zegt Jacobs. Zijn oma kwam uit Sneek, haar vader en broers uit Leeuwarden. De Friese hoofdstad kende, voor de oorlog losbarstte en de Jodenvervolgging plaatsvond, een bloeiende Joodse gemeenschap.

WEGGEVAAGD

De tragedie die zich hier voltrok is ongemakkelijk groot. Van de 700 Joden vonden 544 in de oorlog de dood. „Je kunt het niet eens decimeren noemen”, vindt Jacobs. „De

Wees alert, niet bang

gemeenschap is vrijwel volledig weggevaagd.”

Het percentage Joodse oorlogsslachtoffers uit Leeuwarden ligt zelfs nog boven het Nederlandse gemiddelde: van de 140.000 Nederlandse Joden in 1940 waren er in 1945 nog 38.000 over.

Namenmonumenten zijn meer dan 75 jaar na het einde van de oorlog nog steeds van groot belang, zegt de opperrabbijn. „Ze geven de mensen die vermoord zijn en nooit een graf hebben gekend omdat ze verbrand zijn, in zekere zin toch hun graf. De plek op de Joodse begraafplaats waar ze ooit zouden liggen blijft altijd leeg, maar zo'n monument geeft ze letterlijk hun naam terug. Ze hebben bestaan.”

Maar het monument moet nog wat doen: „Het is een waarschuwing,

Namenmonument Leeuwarden

Volgende week donderdag (14 oktober) wordt in Leeuwarden het namenmonument onthuld, ter nagedachtenis aan de 544 Joodse mannen, vrouwen en kinderen uit de stad die zijn omgekomen door naziterreur. De Nederlandse opperrabbijn Binyomin Jacobs is daarbij aanwezig. Leerlingen van christelijk gymnasium Beyers Naudé reconstrueerden de levens van een aantal omgekomen Leeuwarder Joden. Op de volgende twee pagina's vertellen Anna Hiemstra, Annelotte Hoeksma, Lucas Renzema en Gabriel Fraanje wat zij leerden van hun speurtocht. Dat de jongere generatie beseft wat er zich heeft afgespeeld in de Joodse gemeenschap in Leeuwarden tijdens de Tweede Wereldoorlog is precies de bedoeling van de twee initiatiefnemers van het monument: de voorzitter van het Bevrijdingsfestival Fryslân Jorrit Volkens en Auke Zeldenrust, journalist, schrijver en docent aan het Beyers Naudé.

Opperrabbijn Binyomin Jacobs: „De Joodse gemeenschap in Leeuwarden is vrijwel volledig weggevaagd.”

met een educatief doel. Kijk wat er kan gebeuren. Ik bedoel: het is in zekere zin makkelijk om Auschwitz te veroordelen. Maar als het dichterbij komt..."

De afgelopen jaren zijn in tal van plaatsen monumenten geplaatst en recent opende Amsterdam het Holocaust Namenmonument met de namen van alle 102.000 door de oorlog omgekomen Joden uit Nederland. „En in plaatsen als Nijmegen, Bourtange, Zandvoort, Haarlem en Maastricht zijn ook monumenten opgericht.”

Jacobse vroeg een burgemeester waarom de meeste gedenktekens zo lang na de oorlog verschenen: „Nou”, zei hij, „mijn voorganger wilde liever niet over de oorlog praten”. Begrijpelijk, aldus Jacobs. „Want die voorganger deed waarschijnlijk mee aan de deportaties. Van alle burgemeesters ging 5 procent in het verzet en deed 5 procent fanatiek mee met de Duitsers. 90 procent liet het allemaal gebeuren...”

Waarschuwen tegen de verschrikkingen van toen zijn nodig. „Ik zie het antisemitisme toenemen. Waar ik dat aan merk? Kijk maar naar de camera's bij mijn woning. Die heb ik niet geplaatst, dat heeft de politie gedaan. Vroeger ging ik gewoon met de trein naar Leeuwarden, nu wordt mij afgeraden het openbaar vervoer te gebruiken.”

BEVEILIGEN

Bang zegt Jacobs niet te zijn. „Ik ben alert. Het is mooi dat de overheid voor mij zorgt. De officier van justitie nodigde mij eens uit voor een gesprek.” Gekscherend: „Ik dacht dat ik een boete had gekregen. Maar hij zei: wij willen u beveiligen. Dat geeft een goed gevoel, maar het is niet leuk.”

Nederland is een multiculturele samenleving. „Dat is prachtig, alle mensen die hier komen uit andere landen mogen hun cultuur laten bloeien – mits zij dit ook andere culturen gunnen.” Daar gaat het niet goed, signaleert hij, en hierin valt de overheid iets te verwijten.

„Ik werd ziedend van de discussie over Afghaanse vluchtelingen. Die mensen moeten we opvangen, dat spreekt vanzelf.” Het gekissebis over wie wel en wie niet en hoeveel dan precies – zulk politiek gekrakeel gaat nu juist langs de kern waar het volgens Jacobs om zou moeten draaien.

„Wij hebben als samenleving de taak die mensen op te vangen. Met bed, brood en bad. Maar we moeten ze óók duidelijk maken wat onze basisnormen zijn. Afghanistan is het meest fanatieke, extremistische moslimland dat er is. Het is antisemitisch, anti-vrouw en laten we het maar niet hebben over wat ze ervan vinden als je een andere geaardheid hebt.”

Maar, zegt Jacobs: daar kunnen de mensen in dat land niets aan doen. „Zo zijn ze opgevoed, dit hebben ze geleerd. Een vrouw is een gebruiksvoorwerp en een Jood is je aartsvijand. Als wij deze mensen opvangen maar niets doen aan die denkbeelden, zijn zij dan schuldig als er iets gebeurt? Nee! Wij zijn dan schuldig.”

Educatie is de sleutel naar succes,

Er is maar één antwoord: Educatie, educatie, educatie!

doceert Jacobs. „Ouders, school, inburgering – daar moet het gebeuren.” Hij is blij met de betrokkenheid van scholieren bij het namenproject, maar stelt wel de vraag: „Hoeveel hebben hieraan meegedaan en hoeveel zijn er in heel Leeuwarden? Deze leerlingen komen van één school, waar zijn de andere?”

Daarbij komt nog wat anders, zegt hij. „School is niet alleen een instituut voor kennisoverdracht, maar heeft ook als taak mensen te vormen.” Dan gaat het om leven in een pluriforme samenleving, onafhankelijk denken, inzicht in levensbeschouwing en religies.

Die taak wordt te vaak te beperkt opgepakt, vindt de opperrabbin. „Uit angst, want als ze het wel doen worden moslims boos. Maar als een school er niet in slaagt kinderen te vormen maar wel kennis overbrengt, kun je misvormde kinderen krijgen. En dat kan rampzalig zijn.”

JODENSTER

De maatschappelijke erosie van het denken over de Jodenster is een goed voorbeeld, zegt Jacobs. Dat dit symbool van de Jodenvervolging door tegenstanders van coronamaatregelen wordt gebruikt is „volstrekt onacceptabel”. Tijdens demonstraties dragen betogers de gele ster om uit te dragen dat zij zich door de overheid ernstig beknot voelen in hun vrijheid.

„Gemiddeld kwam een Joodse onderduiker in de oorlog twee jaar en acht maanden niet buiten. Kun je dat vergelijken met de avondklok die we hadden, dat je 's avonds na tien uur niet naar buiten mocht? Joden konden niet naar buiten, omdat hen daar kwaad werd gedaan.”

Onder de scholieren van christelijk gymnasium Beyers Naudé, die onderzoek deden naar Joodse oorlogsslachtoffers, zijn de opvattingen over het dragen van de ster verdeeld. „Van dat symbool moet je afblijven, het is te groot”, zegt de een.

Maar een andere leerling zegt: „Ik kan ergens wel begrijpen dat demonstranten de Jodenster droegen. Want hun wordt ook iets afgenomen.”

Jacobs, lichtelijk verbaasd: „Zeiden ze dat? Dan moet hun docent daar een goed gesprek over gaan voeren.”

Dan, ferm: „Er is maar één antwoord om te voorkomen dat de Holocaust ooit weer gebeurt. Educatie, educatie, educatie!”

>>

COLUMN

JANTIEN DE BOER

Overstuur

Onze kerkklok is overstuur. Eerst zweeg-ie maandenlang en nu doet hij maar wat. Om vijf over half geeft hij kittig aan dat het half is en om twaalf uur 's nachts is het bij ons in het dorp nu 17 uur. Of 16. Of 19.

Onze dorpsklok trekt zich van niks en niemand meer iets aan. En ja, ja, jaaaaa. We hebben in ons dorp allemaal een mobiele telefoon waarop we precies kunnen zien hoe laat het is maar stiekem wachten we 's ochtends met onze neus boven het dekbed toch op de halve 'kloink' die waarschuwt dat het echt, echt, echt tijd is om eruit te komen.

Toen de klok ineens zweeg waren we thuis daarom fiks van slag. Zonder dat we erg in hadden was het ineens kwart voor 8. Of 10 voor 9. Of 5 over half 10. We dobberden in een grenzeloze tijd.

Er bestaan droogstoppels die klagen over beierende kerkklokken, weet ik. Maar onze klok is ondersteunend. Onze klok houdt dagindelingen overeind. Onze klok klinkt alleen maar donker en stout en storend na de oudejaarsborrel in de kerk. „Het was laat zeker hè?”, zei de buurvrouw op de nieuwjaarsochtend van 2019.

De kerk stond onschuldig tussen de bomen, de wijzerplaat op de toren gaf braaf de tijd aan, maar midden in de nacht was ze wakker geworden van duister klokgelui.

„O, ja”, had ze gedacht. „De buurtborrel.”

Onze dorpsklok trekt zich van niks en niemand meer iets aan

Ik knikte schuldbevestigend. In het holst van de nacht hadden twee mannen aan het gele, ruwe touw in het halletje van de kerk gehangen. Ik had ze aangemoedigd en daarna was ik naar buiten gerend om met mijn hand voor mijn mond naar de herrie te luisteren.

Het koper van de klok reet de stille nacht aan stukken. De slagen rolden over de boomtoppen, over het land naar Slapeterp en Dronrijp. Schitterend, dronken onheil.

Dus toen maandag het busje van de klokkenmaker de hele dag naast de kerk geparkeerd stond was ik blij. Ik had het geluid gemist. En om twaalf uur die nacht, terwijl ik de hond nog een keer liet plassen, telde ik tevreden de slagen. Een.... twee...., drie...., vier....

Onder het aardappelkistje waar ik kattenvoer had neergelegd, schitterde het oog van een egel in het licht van mijn zaklamp. Boven mijn hoofd fladderde een duif verstoord op.

Dertien...., veertien...., vijftien...., zestien...., zeventien....

De klok stakte. Hij had besloten dat het 17 uur was. En zojuist, om 11 uur vanochtend vond hij het ook 17 uur.

Ach. 17 is ook prachtig. En een minuut geleden, om 12 uur, riep hij dat het 3 was. Elke keer als hij slaat kijk ik nu op mijn telefoon om te kijken wat hij nu weer heeft besloten.

Toch mooi. Ik ben wakkerder dan ooit. En daarom denk ik ineens; Misschien zouden we meer dorps- en stadsklokken de ruimte moeten geven. 3, 13, 17 of 19 uur, wat kan ons het schelen.

Geniet van wat die donderse klokken nu weer doen. Schrik. Haal diep adem. Denk: Zoook laat? En laat jezelf vrij.

jantien.de.boer@lc.nl

3

COLOFON

Eindredactie
Marja Boonstra
Gerda Douma
Roel Snijder (chef)
Theo Zandstra
Janna Zuiderveld
Vormgeving
Erik Hilverda
Alie Veenhuizen
Telefoon bijlagenredactie
058-2845477
E-mail bijlagen@lc.nl